

Етика III разреди

Предметни професор: Весна Гаврић

Е-маил: [gavric.vesna@outlook.com](mailto:gavric.vesna@outlook.com)

## Проблем слободне воље

Човјек на основу интуиције сматра да посједује особну слободу одлучивања, али уколико размотри чињеницу да су и његови поступци детерминисани, појам особне слободе постаје знатно мање евидентан. Појам слободне воље проблематичније је одредити од свих осталих кључних појмова због тога што га сваки аутор разумије на донекле другачији начин. Нека од најчешћих значења слободне воље су: способност избора између различитих могућности, способност стварања нових алтернатива, способност доношења одлука неовисно о вањским условима, способност доношења рационалних одлука, неовисност субјекта о другим субјектима и неовисност субјекта о неким природним законима.

Многи сукоби у расправи о постојању слободне воље готово нестају уколико увидимо да они почивају само на различитим тумачењима појединих термина, а не на истинском неслагању око неких филозофских претпоставки. **Хуме је у складу с тиме закључио да »не постоји филозофски проблем слободне воље, већ је цијела расправа само језичког типа«.**

Уколико се сматра да човјек има слободну вољу, то јест могућност избора између најмање двију алтернатива, тада се мора одбацити схватање човјека као елемента каузалних ланаца у детерминисаном свијету. Тиме се ремети знанствена слика човјеку чије су одлуке нужно увјетоване стриктним каузалним законима (законима природе). Слобода је претпоставка моралности. Без слободе, основне моралне категорије као што су одговорност и заслуга не би се могле ни поставити. Другим ријечима, уколико се човјек схвата као морално биће, тада га се мора схватити и као биће које је способно поступати другачије него што то чини. Детерминистички став, намеће тезу да је свака појава у свијету управо и једина могућа појава у простору и времену. Стога и људски поступци не могу бити другачији од онога какви управо јесу. Иако људи интуитивно осјећају да могу бити независни од вањских утицаја, те да сами могу формирати будућност (она зависи о њима), филозофи су присиљени преиспитати могућност постојања слободе као избора у детерминисаном свијету. У историји филозофије развили су се различити приступи односа детерминизма и слободне воље. Проблему се приступало на много начина, од којих су неки били успјешнији и оригиналнији од других.

Аутономија је самостално одређивање правила. У ужем смислу аутономија се дефинише као одређени степен самосталности мањег колективитета према већој целини, који је смештен између две крајности: потчињености и независности.

Хетерономија је зависност од туђих закона. Што означава несамосталност човјековог разума и воље. Субјект не може да ради да ради оно што жели, већ дјелује у складу са тим нормама које су му прописане.

### **Детерминизам**

У филозофији се све до појаве квантне теорије није много разматрало постојање случајности, већ се већином прихватало да је свијет детерминистички уређен. Филозофе је већином занимао однос општих каузалних закона које здраворазумском индукцијом спознајемо и слободне воље која нам се чини очевидном. У покушају рјешења проблема јавила су се три гледишта, од којих сва три у мањој или већој мјери признају постојање детерминизма. У тим расправама више није проблем владају ли свијетом непромјењиви закони, јер се оне воде на метафизичкој, а не епистемолошкој разини. Важно је примјетити и да »и физички феномени и људске активности могу бити детерминисани без обзира на то да ли их је могуће предвиђети или не« па се у расправама претпоставља да свијет јест детерминисан. Дакле, основни проблем јесте да ли треба задржати вјеру у слободну вољу у посве детерминисаном свијету.

### **Индетерминизам**

»Физикалним доказом индетерминизма, неки су га мислиоци прихватили као управо оно што ће доказати постојање слободне воље«. Ипак, убрзо је показано да индетерминизам ни на који начин не помаже у доказивању постојања слободне воље као контракаузалнога одлучивања, јер не постоји повезаност између непредвидљивости кретања електрона и слободнога људскога дјеловања или схватања човјека као моралнога бића. Прије свега треба истакнути тезу према којој би увођење могућности човјекова детерминисања индетерминистички уређене природе помоћу његова слободнога одлучивања било кретање физикалних закона. Другим ријечима, људска би воља протурјечила с индетерминистичким, статистичким законима, јер би била у стању мијењати статистичку вјероватност појаве некога догађаја. Надаље, није ли индетерминизам управо доказ човјекове неслободе? Уколико су његови поступци индетерминирани, непредвидиви и посве случајни, по чему су они његови и по чему му они омогућавају дјеловање у складу с његовим жељама? Према Ауеру, понашање које би било производ чисте случајности више би сличило понашању лудога, него понашању разумнога слободнога човјека. Илузија инкомпатибилистичкога схватања слободе овим је, чини се, кончно потврђена. Уколико се прихвате досад изнесене тезе, нужно је закључити како човјек не може бити слободан у инкомпатибил.

Појам детерминизам разумијемо као »схватање о посвемашној одређености свих појава«. Другачије формулисано, детерминизам је »доктрина према којој сваки догађај има узрок«.

Уз ова три основна схваћања у филозофији се често користе и термини **етичког, логичког и теолошкога детерминизма**. **Етички детерминизам** је учење према којем су вољни поступци човјека нужно детерминирани искључиво спознајом »добра«. **Логички детерминизам** бави се истинитошћу тврдњи које говоре о будућности. Тако заступник логичког детерминизма тврди да људски поступци нису слободни и да је све неизбјежно јер је одувијек било истина да ће се десити управо оно што ће се временом

и десети. Другим ријечима, будућност је одређена у истом смислу историја. **Теолошки детерминизам** облик је метафизичкога детерминизма према којем је све апсолутно овисно о постојању и особинама Бога. За ову расправу важно је навести и одређење детерминизма у знаности. »Све од развоја модерне знаности у 17. вијеку, под детерминизмом се сматрао закон о универзалној каузалности«.